

PLAATS - RECEPTIE BRIGITTE KLINKERT

Hallo, welkom in Les Dominicains de Haute-Alsace, een erfgoed dat als historisch monument is geïnclassificeerd. Les Dominicains is thans geen religieuze plek meer, maar een cultureel centrum dat hoofdzakelijk aan muziek is gewijd en dat door het Ministerie van Cultuur het label 'Scène Conventionnée' (een volgens overheidsnormen gesubsidieerde locatie) kreeg toegekend.

Les Dominicains de Haute-Alsace is in eigendom van het algemeen bestuur van het departement Haut-Rhin. Het is een van de belangrijkste bezienswaardigheden van de streek van de Boven-Rijn, samen met het Château du Hohlandsbourg, het Wesserling Park en het Ecomuseum van de Elzas. Alle drie liggen dicht bij elkaar.

U bevindt zich nu in Les Dominicains, een voormalig Dominicaanse klooster met een uitzonderlijke lottbestemming waar - als de tijd stil had gestaan - predikheren, verkopers van de visafslag, textielarbeiders en de grote Rostropovitch elkaar zouden hebben ontmoet.

Om met deze rondleiding te starten, stellen wij u voor om eerst het klooster te bezoeken. Vroeger was dit een plek voor gebed en meditatie.

Wij raden u aan de rondleiding te volgen in de voorgestelde richting, omdat de onderwerpen op uw audiogids corresponderen met de overeenkomende cijfers.

Wees nieuwsgierig, hou uw oren gespitst en geniet van een aangenaam bezoek aan Les Dominicains.

PLAATS - KLOOSTER

De zandstenen van de Vogezes zuchten... Luister naar ze: ze vertellen u zevenhonderd jaar geschiedenis.

Dit is het klooster van een voormalige Dominicaanse orde van predikheren. De bedelorde bestond uit broeders die zich in de stad hadden gevestigd om er te prediken; ze hielden zich in leven door te bedelen. De orde werd aan het begin van de 13de eeuw in Toulouse gesticht door de heilige Dominicus en had als voornaamste vocatie om de zogenoemde Kathaarse ketterij te bestrijden. Na de stichting ontwikkelde zich de orde zich snel, in het bijzonder in het hele Rijndal. Vanaf 1224 vestigde zich deze kloosterorde in Straatsburg en in 1294 in Guebwiller, onder de bescherming van de abdij van Murbach, een opmerkelijk Romaans gebouw dat op zes kilometer hiervandaan ligt.

Over deze vestiging schreef een predikheer: "De woensdag na Palmzondag hebben de eerwaarde heer Berthold, een graaf die van de Falkensteins afstamt, abt en overste van het kapittel van Murbach, alsmede de achtenswaardige raadgever van het complex en de gemeenschap van Guebwiller, zich over de Dominicaans paters ontfermd en in de stad ontvangen. Daar zij nog geen plek hadden voor de bouw van een klooster en kerk, kregen ze het douanehuis en de bijgebouwen toegewezen."

Ter plaatste werd in 1306 gestart met de bouw van de kerk gewijd aan de heiligen Petrus en Paulus.

In de 15de eeuw werd het klooster verbouwd als gevolg van de hervorming van de orde die zich op een striktere naleving van de kloosterregels richtte. Tijdens deze periode werd de toren van de kerk gebouwd. Toen zich in 1525 een volksofstand tegen de adel en de Kerk voltrok onder de naam 'boerenopstand', werd het klooster geplunderd. Een eeuw later werd het tijdens de Dertigjarige Oorlog door de keizerlijke troepen en de verenigde Frans-Zweedse legers herbouwd.

Na een deel van zijn leven aan de studie van de geschiedenis van de Dominicanen in Guebwiller te hebben gewijd, schreef de Dominicaanse broeder Séraphin Dietler in de 17de en 18de eeuw een kroniek

over het klooster. Hij vermeldde dat de plaats vóór de verwoesting over een bibliotheek met waardevolle boeken beschikte, die veel geleerden aantrokken.

In 1680 verbeterde de situatie voor het klooster door de annexatie van het Murbach-gebied met het koninkrijk van Frankrijk. De verschillende wederopbouwprojecten en uitbreidingen werden gefinancierd door de abt van Murbach, die altijd beschermheer van deze gemeenschap was. Het klooster kende in 1690 haar bloeiperiode met 27 religieuzen, priesters en lekenbroeders.

PLAATS - HOOFDBEUK

De kerk heeft een gotische architectuur en meet tot achterin het koor 57 meter in de lengte en 20 meter in de breedte. In de 15de eeuw worden de kerken groter van opzet door het gebruik van een ijzeren armatuur en grotere ramen die overvloedig licht toelaten. Deze kerk werd gebouwd met aandacht voor eenvoud om het ideaal van armoede te laten zien en om de prediking te ondersteunen. Zij is opgedeeld in twee delen: het koor, dat de vertrekken van de gemeenschap huisvestte en de hoofdbeuk, gereserveerd voor de gelovigen. De twee ruimtes, voor geestelijken en niet-geestelijken, zijn gescheiden door een oksaal.

De Dominicaanse verordening van 1228 stelt dat kerken van deze orde niet hoger mogen zijn dan 30 meter en dat het dak niet van steen mag zijn, met als uitzondering het koor en de sacristie. Deze kerk is 21 meter hoog met een houten plafond, het geheim van haar uitzonderlijke akoestiek.

Vele originele elementen bestaan niet meer, zoals de originele glas-in-loodramen die in 1438 door de adellijke families van de streek werden aangeboden of de kerkmeubels die tijdens de Franse Revolutie als brandhout werden verkocht.

Les Dominicains van Guebwiller bezitten de mooiste muurschilderingen die in het hele Boven-Rijndal is behouden. Recente restauraties hebben een rijke beeldenmuur blootgelegd. De Dominicanen predikten de geloofspreek van Rome en maakten hun pedagogische muurschilderingen eenvoudig en toegankelijk voor de vaak analfabetische gelovigen. Deze schilderijen presenteren taferelen met betrekking tot het Dominicaans gedachtegoed, in het bijzonder over de betekenis van het leven van Christus en over het leven van de heilige Dominicus. De vier muren van de kerk waren met deze taferelen bedekt.

Wij nodigen u uit om deze schilderijen te ontdekken door achterin de hoofdbeuk te gaan staan, aan de zijde van het grootste raam van de Elzas.

PLAATS - WESTELIJKE MUUR

De in 2004 volledig gerestaureerde westelijke muur tegenover het oksaal is karakteristiek voor de afbeeldingen van de hoofdbeuk van Guebwiller. Drie perioden van beschilderingen kan men hier waarnemen: een eerste middeleeuwse, een tweede uit het einde van de Renaissance, en een derde uit de tijd van de Barok. Het meest moeilijke tijdens een dergelijke restauratie is te achterhalen uit welke tijd het werk stamt, want de afbeeldingen uit de verschillende periodes zijn vaak over elkaar geschilderd. Het identificeren van de middeleeuwse periode betekende soms dat de twee lagen van latere datum moesten worden weggehaald. Een echt dilemma dat veel deskundigheid vereist.

De middeleeuwse periode wordt gekenmerkt door twee grote afmetingen aan beide zijden van het grote raam die de heiligen Christopher en Oswald voorstellen.

Gekleed in een lang gewaad met gelobde schubben draagt St. Christopher op zijn linkerarm het kind Jezus. Als bemiddelaar aangeropen in geval van plotselinge dood werd hij in de Middeleeuwen

onderwerp van aanbidding, in het bijzonder door de pelgrims. St. Oswald is de patroonheilige van de oogst, van wie de graankorrels op de zolder boven het plafond werden opgeslagen.

De schenkers worden afgebeeld aan de voeten van de heiligen. De daad van schenken was een heel normale Middeleeuwse praktijk. Giften waren onderdeel van openbare plechtigheden en waren oorspronkelijk een echt ritueel met symbolische waarde door woord, gebaar en beeld werd uitgedrukt. Het is in deze geest dat wij voorstellingen van schenkers naast de heiligen op de muurschilderingen moeten zien. De gift was een handeling van verlossing waarbij de schenker veronderstelde dat hij zeker was van een plaats in de hemel. Een gift verplichtte immers de opperleiders, die de schuldenaars van de gevers werden, om getuigen te zijn van hun goede werken tot aan het moment van het laatste oordeel.

De bloemenkrans versierd met engeltjes die de omtrek van het bovenste deel van de brede opening volgt, dateert uit de 18de eeuw. Hij is typisch voor de barokgeest. We vinden hetzelfde type ornament rond een aantal hoge ramen van de hoofdbeuk. Hiervoor geldt hetzelfde als voor de illustratie van het thema van de Annunciatie, ook wel de Maria-Boodschap genoemd, die zich op het niveau van het koor, boven het oksaal bevindt, u kunt deze zien als u zich omdraait.

De Annunciatie symboliseert de geboorte van Jezus. Zij werd in 1711 in de barokstijl geschilderd en wordt gekenmerkt door het gebruik van warme en lichte kleuren, variërend van roze naar wit via blauw. De compositie stelt twee werelden voor: het zichtbare en aardse van Maria, en het onzichtbare en hemelse van God, geïncarneerd door de aartsengel Gabriel die aan Maria Gods boodschap doorgeeft. De tekeningen van de triomfboog zijn gezichtsbedrog om het marmer na te bootsen en om het gevoel van verhevenheid te versterken.

We stellen u voor dat u zich nu naar het oksaal begeeft om daar aan de onderkant te zien hoe de religieuze bladzijde van Dominicanen van Guebwiller definitief werd omgeslagen.

PLAATS - ONDER HET OKSAAL

Het oksaal is het middelpunt dat de hoofdbeuk voor de gelovigen scheidt van het priesterkoor. Enerzijds kunnen de leken daardoor de weelderige beschilderingen zien met daarop enkele voorstellingen uit het leven van Christus; anderzijds scheidt het de communieplechtigheid af. Iets verder van de travee, uiterst links, ziet men een Kruisiging uit de 14de eeuw. Boven deze Kruisiging bevindt zich een rozenkrans van onder andere die van de apostelen de heilige Andreas en de heilige Petrus, met het hoofd naar beneden, alsook het martelaarschap van de heilige Johannes naakt in een kuip, de onthoofding van de heilige Jacob, het martelaarschap van de levend gevilde heilige Bartholomëus en de onthoofding van de heilige Paulus.

Op de laatste travee is er nog de Kruisiging van Christus te zien, omgeven door de heilige Maagd Maria, de heilige Johannes, de vier kerkvaders en de grote grondleggers van de Middeleeuwse kloosterorden. We zien ook de heilige Nicolaas die geschenken geeft aan drie arme meisjes, de heilige Dominicus die de preekstok ontvangt van de heilige Petrus en de heilige Maarten die zijn mantel deelt.

Deze beschilderingen zijn de oudste van de kerk en werden voor het eerst door de Duitsers tijdens de Tweede Wereldoorlog gerestaureerd. Het Derde Rijk stuurde specialisten om de schatten van de nieuw veroverde gebieden te inspecteren. De eerste schetsen uit 1941 worden momenteel in de departementale archieven van Colmar bewaard. Het kloosterleven van Guebwiller ging niet altijd over rozen: vijf eeuwen gemeenschapsleven die door de wisselvalligheden van de geschiedenis eindigden met de Franse Revolutie, die voor de Dominicanen, waarvan er nog maar een vijftiental in het klooster waren, het gelui van de doodsklok betekende.

Populair onder de plaatselijke bevolking maakten zij zich evenwel niet al te grote zorgen over de opeenvolgende plunderingen in juli 1789. In november van dat jaar komen de religieuze objecten echter in nationaal bezit en aan het begin van 1790 worden de religieuze ordes opgeheven. De broeders krijgen het bevel het klooster te verlaten. Sommigen gaan naar de Kapucijnerorde in Belfort, anderen keren naar hun families terug. De Dominicanen van het nabijgelegen klooster in Saint-Michel, dat kort na dat van de Dominicanen werd gesticht en tegenwoordig is verdwenen, onderging hetzelfde lot. Een Silbermann-orgel dat in 1745 op het oksaal was geïnstalleerd, werd door de gemengde kerk van Wasselonne overgenomen. De kerk en het klooster zijn bij opbod verkocht.

Hiermee wordt de religieuze bladzijde van het kloosterleven omgeslagen. Maar een andere, even boeiende bladzijde opent zich: die van muziek. Om deze te volgen, gaat u naar boven via de grote rode trap die zich achter de centrale deur van het oksaal bevindt en die uitkomt op het hoofdkoor.

PLAATS - HOOFDKOOR

We bevinden ons in het begin van de 19de eeuw, aan de vooravond van een nieuwe maatschappij en het tijdperk van de industriële revolutie. Fabrieken en kantoren, waarin de geest van een vervlogen tijdperk niet meer zweeft, nemen de plaats in van de talrijke religieuze gebouwen. De majestueuze trap met de rode loper heeft geen andere functie dan de nieuwe bourgeoisie toegang te bieden tot kennis en kunst.

De nieuwe eigenaar Jean-Jacques Bourcart is een grootindustriële en een filantroop die overtuigd is van het belang van muziek. Hij laat een vloer halverwege het kerkkoor aanleggen en het onderste deel wordt een repetitieruimte voor de werknemers die muzikaal onderlegd moeten worden. Dat zou de emancipatie van iedereen ten goede komen, zo dacht men. Op de bovenste verdieping wordt de boog afgesloten door een houten muur en er wordt een verwarmingssysteem geïnstalleerd en de nieuwe concertzaal zal het hele jaar door operationeel zijn: vanaf nu kan het muzikavontuur van Les Dominicains beginnen. En zoals bij elke creatie/schepping, is zij uit vrouwen geboren: drie vrouwen met een buitengewone bestemming.

De eerste is Margarethe Schmuck, in 1803 in Guebwiller geboren. Ze wordt een van de meest beroemde diva's van Europa die vanaf 26 jaar al gewend was om zanglessen te geven. Uit haar huwelijk met de Duitse harpist Franz Stockhausen heeft ze twee kinderen. Deze leren Guebwiller kennen, doordat ze regelmatig naar haar geboorteplaats terugkeert.

Dit is het tijdperk waarin Jean-Jacques Bourcart concertoptredens in het hoofdkoor start: het inaugurale concert van de nieuwe concertzaal werd op 22 november 1838 gehouden onder leiding van Sigismund Neukomm, een leerling van Joseph Haydn. Hij opent met Mozarts Zauberflöte.

Tijdens een van zijn zakenreizen in Oostenrijk ontmoet Jean-Jacques Bourcart de componist Karl Kientzl die zich voor meerdere decennia in Guebwiller vestigt. Hij heeft er verschillende ensembles opgericht, waaronder het symfonieorkest en diverse koren van grote reputatie.

Dankzij Jules, de zoon van Margarethe Stockhausen, een beroemde bariton gespecialiseerd in de interpretatie van Lieder, komt er een tweede vrouw op het toneel, die dit muzikale tijdperk markeert: Clara Schumann. De vrouw van de beroemde componist Robert Schumann begeleidt Jules Stockhausen vaak op de piano. Zodoende geeft ze op 30 januari 1858 een concert in Les Dominicains. Na dit concert komt zij nog drie maal terug.

De jaren rond 1850 markeren het begin van een nieuwe muzikale bladzijde van Guebwiller, die in de musicologie als centrum van muziek wordt gerekend, op gelijk niveau als die van Keulen en Bazel. Dit prestigieuze avontuur beleeft een eeuw later, in 1959, een uitzonderlijke ervaring onder leiding van een andere industrieel uit Guebwiller, Alphonse Mader. De concerten worden ditmaal niet meer in een van de twee hoofdkoren gehouden, dat het Florival museum was geworden, maar in de hoofdbeuk met een onvergelijkbare akoestiek. De grootste internationale artiesten hebben er hun werken uitgevoerd:

Rostropovitch, Petrucciani, Sviatoslav Richter, Jordi Savall, Barbara Hendricks en er zijn eveneens vooraanstaande orkestrale en vocale opleidingen gegeven.

PLAATS - SACRISTIE

Jean-Jacques Bourcart komt met het idee voor een nieuwe indeling van het klooster, met verschillende bestemmingen. Naast concertzaal en repetitieruimte wordt een nieuwe ruimte verbouwd, de hoofdbeuk wordt beurtelings opslagplaats, stal en markthal. De kloostergebouwen komen voor rekening van zijn vrouw, Climène, de derde vrouw die in Les Dominicains haar sporen achterlaat. Ze maakt er een hospice van.

Afkomstig uit een familie van protestantse industriëlen laat ze in 1836 de gewelfde sacristie van het voormalige klooster transformeren tot een protestantse gebedsruimte. Deze vrouw, die voor haar 13 kinderen zorgde terwijl haar man voor zaken door Europa reisde, leefde maar kort, ze stierf namelijk op 36 jarige leeftijd.

De sacristie, of protestantse kapel, omvat vier gewelven. De beeldhouwde hoofdgewelven zijn versierd met wapenschilden van beroemde plaatselijke adellijke families, waaronder die van de graaf van Andlau. De schilderijen zijn van Emile Bourcart, zoon van Climène en jeugdvriend van Jules Stockhausen, die in Parijs en Rome kunst studeerde. Het feit dat de schilder protestants was, verklaart dat alleen maar scènes uit het leven van Christus zijn afgebeeld en niet die van heiligen. Men ziet hier vooral de Aanbidding der herders. De katholieke bewoners van het hospice werden echter niet vergeten, vlak ernaast hadden ze hun eigen kapel.

PLAATS - NEO-GOTISCHE KAPEL

Gebouwd in de zelfde periode als de protestantse kapel beslaat de neogotische katholieke kapel een deel van de voormalige kapittelzaal, waar de broeders van de Dominicanengemeenschap samenkwamen. Ze beschikt over een volledig nagemaakt hangend hoofdgewelf, een altaar en een grote verzameling beelden.

Vanaf de kapel heeft men uitzicht op het klooster van waaruit u de tuin bij de ingang van Les Dominicains kunt ingaan. Deze middeleeuwse tuin heeft de componist Vincent Villuis, die hier heeft gewoond, tot een muziekcompositie geïnspireerd. Hier neemt muziek de voornaamste plaats in: van klassiek tot jazz, van middeleeuwse liederen tot recente elektronische ontwikkelingen. Les Dominicains de Haute Alsace staat ook open voor digitale kunst, geschikt om een nieuwe spiritualiteit te ontwikkelen, die - ook als is deze niet meer mystiek van aard - naar de oorsprong van deze plek verwijst.